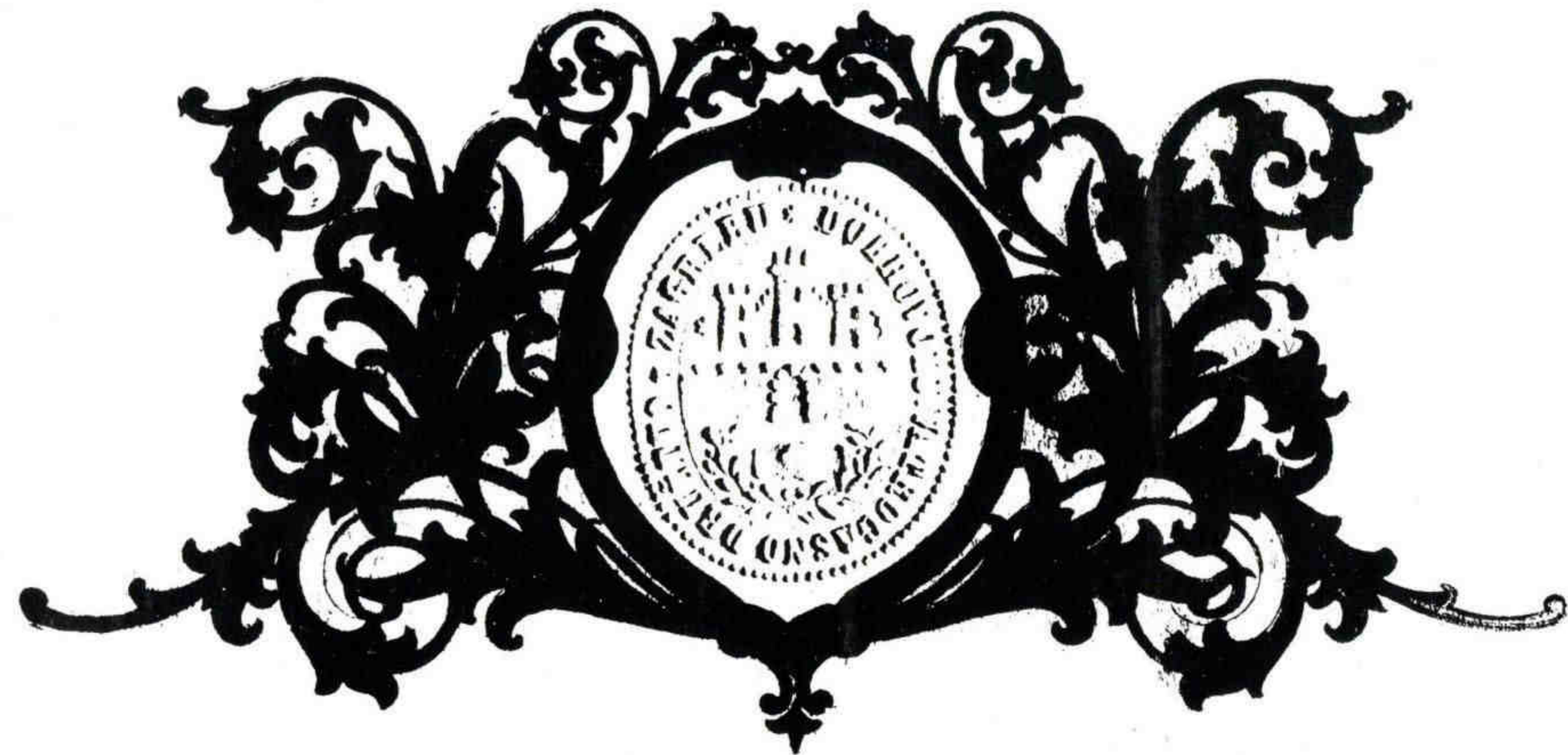

DIPLOME ZAGREBAČKIH DRUŠTAVA U 19. STOLJEĆU

DIPLOME
ZAGREBAČKIH
DRUŠTAVA
U 19. STOLJEĆU

Detalj diplome Dobrovoljnog
vatrogasnog društva u Zagrebu

MUZEJ GRADA ZAGREBA
PROSINAC 1986 – SIJEČANJ 1987.

Organizacija izložbe

MUZEJ GRADA ZAGREBA

Glavni i odgovorni urednik

ZDENKO KUZMIĆ

Koncepcija izložbe i katalog

ŽELJKA KAŠNAR

Likovni suradnik

JOŽA LADOVIĆ

Fotografije

JOZO VRANIĆ

Lektura

STJEPAN ČUIĆ

Grafički urednik

JOSIP MARTON

Tisak

TISKARA »MLADOST«
Zagreb, Gundulićeva 24

Naklada

500 kom.

Diploma je naziv koji se upotrebljava za stare isprave općenito. To može biti svaka svečana isprava, koju izdaju vladari, akademije, javne ustanove i različita društva, a kojom se podjeljuje stanoviti privilegij ili titula, te priznanje za postignuti uspjeh. Diplomom se potvrđuje članstvo ili počasno članstvo u pojedinim društvima ili organizacijama.¹

U zbirci diploma koju posjeduje i čuva Muzej grada Zagreba nalaze se sve vrste diploma navedene u definiciji te riječi. Svaka od njih je važan dokument, ali i predmet kulturno-povijesnog značenja. Velik dio te zbirke jesu diplome građanskih društava iz 19. stoljeća koja su, po uzoru na Srednju Evropu, osnivana u Zagrebu. Građani Zagreba željeli su se družiti i izvan svojih domova s namjerom da komuniciraju, a oblike komuniciranja određivali su prema svojim sklonostima. Shodno tome, nastala su razna društva poput glazbenih, pjevačkih, prosvjetnih, humanitarnih, kulturnih, sportskih i zabavnih, koja su kroz svoju djelatnost propagirala svrhu i osnovne ciljeva pojedinih organizacija.

Jamstvo uspješna rada svakog društva bilo je što brojnije članstvo. Članovi društva bili su podijeljeni u četiri kategorije: redovni, utemeljitelji, podupiratelji i počasni članovi. Kod nekih društava redovni članovi bili su ujedno i izvršujući, poput pjevača u društvu »Kolo« ili tjelovježbača u društvu »Hrvatski Sokol«. Redovni i podupirajući članovi morali su plaćati godišnju članarinu, utemeljitelji su se obavezivali da će uplaćivati stanovitu svotu novca u korist društva, a počasni članovi nisu imali nikakvih novčanih obaveza. Za počasne članove birani su oni građani koji su se isticali osobitim zaslugama za dobrobit društva ili, općenito, svojim djelima.

Svim članovima dodjeljivane su diplome ili društvene povelje, što je kod većine bilo propisano Pravilima društva. Mnogi istaknuti građani bili su članovi nekoliko društava; tako i u ovoj zbirci postoji velik broj diploma dodijeljenih Gjuri Deželiću, književniku i vijećniku grada Zagreba. Još se jedno ime često navodi u članstvu raznih društava, a to je ime Antuna Vakanovića, hrvatskog preporoditelja, sudionika najvažnijih događaja u političkoj i kulturnoj povijesti Zagreba sredinom prošlog stoljeća.

Diplome društava ipak su nam najzanimljivije po svojim likovnim rješenjima. Najčešće su to likovne interpretacije djelatnosti društva koje slikom tumače i objašnjavaju glavnu svrhu društva. Rijetki su primjerci na kojima je jedina dekoracija ornamentirani okvir ili samo poneki ukrasni detalj. Takva dekoracija, premda ograničena mogućnostima tipografije, ipak nudi raskošan i bogat slovni ukras. Tiskara dra Ljudevita Gaja, otvorena 1838. godine u Zagrebu, predstavlja se novom opremom, kojom se uvodi i novi stil u tiskarstvo. »Ogledi pismenah, urešenjah i slikah Narodne tiskarnice dra Ljudevita Gaja«,

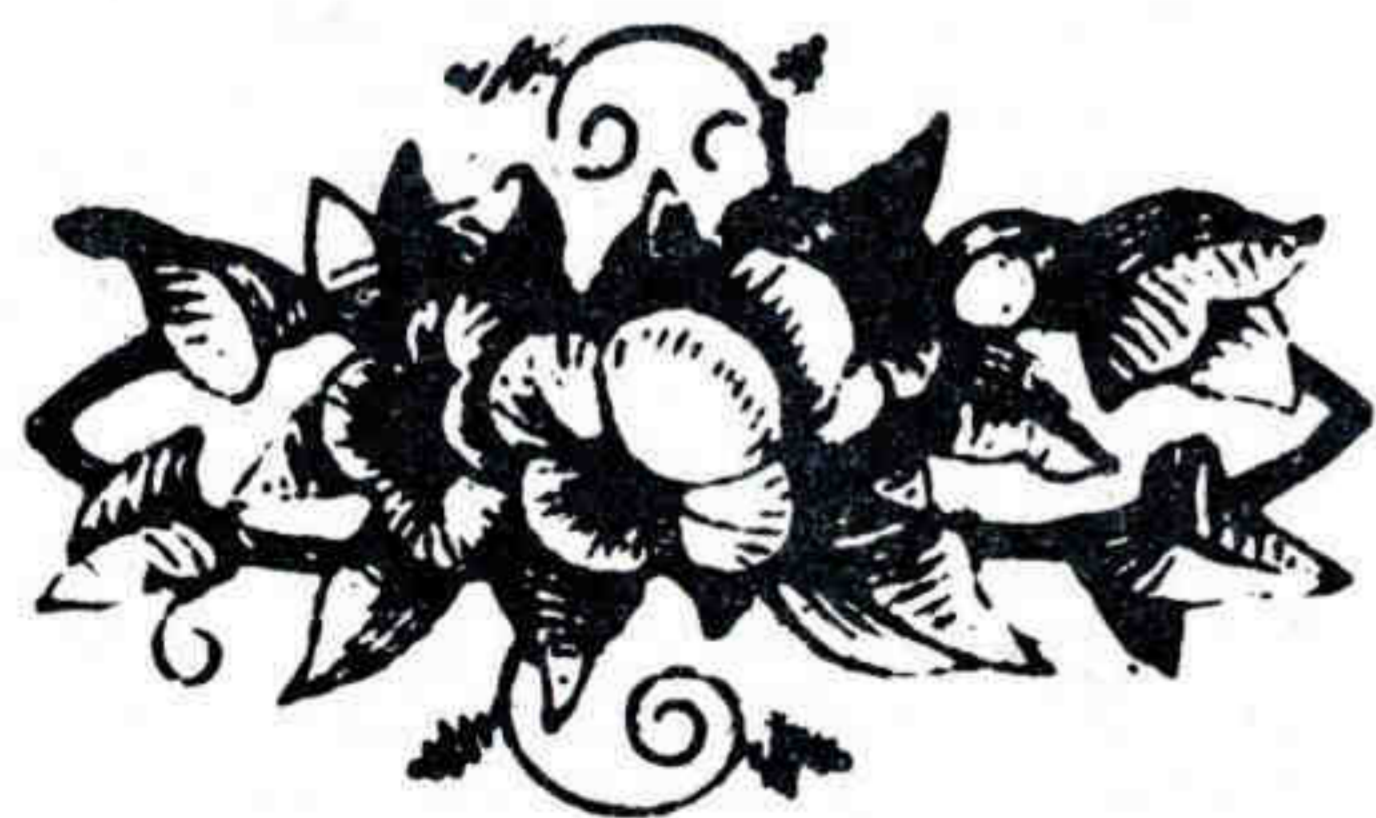
izdani 1849. godine, izvrstan su prospekt-katalog štamparskih mogućnosti te tiskare. Objavljuju uzorke raznih »pismenah«, »ukrasne uglove«, »okvire«, vinjete, male sličice te brojne primjere »drvoreza«². Osim nekoliko najstarijih sačuvanih primjeraka, sve ostale diplome rađene su u grafičkoj tehnici plošnoga tiska, tj. litografiji, vrlo popularnoj zbog mogućnosti velikog broja otisaka. Diplome društava osnovanih u prvoj polovici 19. stoljeća naručuju se i izvode u litografskim radionicama u Beču te u drugim većim centrima Monarhije, a s početka druge polovice stoljeća izrađuju se kod zagrebačkih litografskih obrtnika Carla Albrechta i Julija Hühna, koji u našem gradu inauguriraju i utemeljuju (jednu) novu grafičku djelatnost.

Dragutin (Carl) Albrecht (1824-1887)³ otvorio je prvu litografsku radionicu u Zagrebu. Godine 1851. ta je radionica preseljena iz Varaždina u Zagreb i Albrecht je vodi samostalno, ali pod imenom njezinog prvog vlasnika s kojim je (Albrecht) bio ortak. Pod imenom »Platzer Co« radionica je radila do 1859. godine kad ju je Albrecht prenio na svoje ime. Odmah po otvorenju, 1851. godine u toj je radionici litografirana prva povelja Društva za povjesnicu i starine Jugoslavena⁴, na kojoj je nevješt crtež rađen po popularnoj slici Vjekoslava Karasa »Djed i unuk« signirao litograf Louis Hochbaum, a radionica je signirana »Platzer · Co u Zagrebu«. Tim radom započela je suradnja Hochbauma i Albrechta odmah po osnutku radionice, a nastavit će se tek u 7. desetljeću, također pri izradi diploma. Posljednja diploma na kojoj je signiran Hochbaum i litografski zavod Dragutina Albrechta je »Građanski list sl. kr. glavnog grada Zagreba«, izdan 1868. godine. Svakako je te iste godine ta diploma i nastala, jer se 1867. još uvijek izdaje »Građanski list sl. kr. glavnog grada Zagreba« litografiran u zavodu Julija Hühna⁵. Dr. Marijana Schneider, u monografiji »Slikar Ivan Zache«, navodi podatak da Hochbaum vjerojatno nije boravio u Zagrebu između 1853. i 1862. godine, jer ga nema u popisu Albrechtova kućanstva u Kazališnoj ulici k. br. 168 (danas Demetrova br. 15), gdje su stanovali svi suradnici litografije, a niti igdje u Zagrebu. Dalje navodi da Hochbaum ponovno radi za Albrechtov zavod od 1862. do 1864. godine, osobito u vrijeme Prve dalmatinsko-hrvatsko-slavonske izložbe, za koju izrađuje počasnu diplomu za izlagače po vlastitom, a naslovni list »Albuma uspomenica« po tuđem crtežu. Hochbaum je signirao i tri diplome zagrebačkih društava »Kolo«, »Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo« i »Učiteljska zadruga«, koje su litografirane u Albrechtovom zavodu u vremenu od 1865. do 1868. godine te je tako, za sada, njegov boravak u tom zavodu produžen na još tri godine. Za razliku od Hochbauma, koji je svoje crteže litografirao perom, njegov nasljednik u Albrechtovoj radionici Antun Steinbauer izrađuje standardne litografije kredom za četiri društvene diplome tokom 9. desetljeća 19. stoljeća.

Kada pobrojimo društvene diplome koje su litografirane i tiskane kod Albrechta u početku nas zapanjuje njihov broj, u odnosu na samo dvije koje su tiskane kod drugog zagrebačkog litografa iz istog vremena, Julija Hühna. Međutim, ako povežemo ulogu Dragutina Albrechta u ondašnjem Zagrebu kao vrlo uglednog i cijenjenog građanina, vjerojatno i vrlo imućnog, i kao takvog »mecene« mnogih društava kojima je bio članom bilo utemeljiteljnim ili podpirajućim, zaključujemo da je sasvim prirodno da su sva ta društva svoje diplome naručila baš kod njega. Albrecht je i sam bio jedan od osnivača zabavnog i šaljivog društva »Kvak« osnovanog 1879. godine. Po Pravilima društva, a u skladu sa svojom profesijom, nosio je društveni nadimak »Typokvak« kojim se i potpisivao na sve što je tiskao za potrebe društva. Na žalost, od diploma ovog društva, ostala nam je sačuvana samo jedna iz 1905. godine, a njome se ovog puta ne bavimo budući da se ne uklapa u okvir 19. stoljeća.

Albrecht nikada nije surađivao s najboljim umjetnicima – svojim suvremenici – za razliku od Julija Hühna (1830-1896)⁶ u čijem su se zavodu izrađivale litografije po crtežima tada jedinih kvalitetnih slikara u Zagrebu, Ivana Zachea, Dragutina Starka i Fani Daubači-Doljske. Takvim usmjerenjem u radu svoje litografske radionice, prema litografiji kao samostalnoj grani grafike s izrazito likovnom namjenom, Hühn je stekao primat nad svojim starijim drugom Albrechtom i općenito se smatra da je afirmacija litografije u Zagrebu i Hrvatskoj obilježena osnutkom litografskog zavoda Julija Hühna 1858. godine. Taj novi litografski zavod i umjetnička tiskara vrlo brzo su stekli afirmaciju solidnim radom i raznovrsnim proizvodima. Hühn je imao podršku štampe i utjecajnih ljudi koji su se svojski trudili da mu naprave što veću reklamu. »Narodne novine« u broju od 1. prosinca 1859. donose osvrt glavnog urednika Dimitrija Demetra na »Kamenopisni i umotvorinski zavod Julija Hühna u Zagrebu« koji započinje riječima punim oduševljenja: »Takova zavoda nismo dosad imali, zaslužio bi dakle već s toga što je u nas prvi, da pozornost našega občinstva nanj obratimo, a kamoli kad izvodi diela, od kojih se mnoga već sada s boljim proizvodima ove verste drugih austrijskih pokrajina usporedit mogu...«. Zavod se i nadalje toplo preporučuje, a poruka je intonirana i domoljubivo jer se ističe da je zavod »narodnim pravcem udario«. Zato i ne čudi da je »Društvo za povjesnicu i starine Jugoslavenah« napustilo Albrechta i svoju drugu povelju dalo litografirati kod Hühna 1861. godine, a po crtežu Dragutina Starka, slikara i profesora crtanja na zagrebačkoj realci. Nakon nekoliko godina tu se litografira i diploma »Društva građanske streljane«. To su ujedno i jedini primjerci diploma koje su zagrebačka društva dala litografirati kod Hühna premda su svi njegovi proizvodi grafičko-umjetnog obrta bili poznati po visokoj kvaliteti, a izbor je bio bogat i raznovrstan. Sve

usluge što ih nudi u svom zavodu, koji je bio u zgradi na uglu Ilice i Bregovite ulice br. 753 (danas Ilica 22, Tomićeva 1), oglašava velikim oglasnikom u katalogu Prve gospodarske izložbe, održane 1864. u Zagrebu. Iz kataloga Izložbe, koja je održana kao najveća i najznačajnija privredna manifestacija Hrvatske onog vremena, saznajemo da »Kamenotiskarnah imade u Zagrebu 2, Rieci i Osieku«. Izlagali su Albrecht i Hühn, vlasnici navedenih litografija u Zagrebu, unutar odsjeka IV »Umjetnine i starine«, podrazred XXVIII »Bakrorezi, kamenopisna djela, svjetloptisi i drvorezi«. Pod rednim brojem 3423. Albrecht Dragutin, iz Zagreba, izložio je »kamenotiskarska diela svoje kamenopisare«, te pod rednim brojem 3430. Hühn Julio, iz Zagreba, izložio je »slike kamenotiske s bojama, trgov. promietne bielice, naznačnice itd.«. Hühn je nagrađen mjedenom kolajnom za »umjetno izrađivanje kamenotiskarskih proizvodah«,⁷ a također i Albrecht, te je njihov début dobio i društveno priznanje. Nakon ove izložbe, uspješno su izlagali na izložbama u Beču, Trstu i Pešti, što ih doduše nije učinilo konkurentnim, ali ih je barem ohrabrilu, te predstavilo i približilo centrima litografske produkcije u Monarhiji.

1786. godine osnovano je prvo građansko društvo u Zagrebu pod nazivom »Schützen Gesellschaft«, odnosno Streljačko društvo.⁸ Sačuvana je najstarija diploma tog društva, izdana 1834, koja u gornjem dijelu ima panoramu Zagreba izrađenu u tehnici drvoreza. Prikazan je pogled s juga na Kaptol, Gradec i Podgrađe te obronke Medvednice u pozadini. Idući drvorez nalazimo i na majstorskim listovima iz 1818. (MGZ 4477) i 1822. godine (MGZ 2024), a vjerojatno je napravljen ranije jer prikazuje Zagreb oko 1810. Diploma izdana 1844. godine za ukras ima jednostavan crveni ornamentirani okvir, ali u slovima kojima je štampan tekst prepoznajemo slova iz Gajeve tiskare, gdje je i bila tiskana. Tekst je pisan »ilirskim jezikom« jer je u tim godinama streljačko društvo bilo jedno od žarišta preporodnih ideja. Treća društvena diploma, izdana 1867. godine, litografirana je kod Hühna. Sve tri različite diplome tog društva dodijeljene su Antunu Vakanoviću.

Od prvog glazbenog društva »Musikverein«, osnovanog 1827. godine, sačuvana je diploma kojom se društvo služilo od svog osnutka do 1847. godine.⁹ Zna se da je diplome za svoje članove Društvo nabavilo u Beču 1828. godine, a stigle su zajedno s originalnom bakrenom pločom u Zagreb u rujnu 1829. To je jedini primjerak diplome izrađen u tehnici bakroreza, a signiran je i graver – »Jos. Krefs in Wien scr. et. sculp.«. Tekst na njemačkom jeziku okružuju lovorove grane, a nad njim lebdi bog Apolon s lirom, simbolom glazbe koji se ponavlja i na velikom pečatu tog društva.

U Beču su izrađene i diplome za Društvo čovječnosti i glazbeno društvo »Narodni zemaljski glazbeni zavod«. Obje je litografirao bečki litograf Ferenz Kollarz po svome crtežu, što zaključujemo iz potpisa na matrici. Diploma glazbenog društva litografirana je u poznatoj bečkoj radionici Reiffenstein. Rosch, odmah po osnutku društva 1861. godine, a diploma Društva čovječnosti u radionici H. Engel 1858. godine. Obje diplome pokazuju kudikamo bolju kvalitetu crteža i otiska od istovremenih diploma što nastaju u Zagrebu. Međutim, njihove kompozicije natrpale su teškim vegetabilnim elementima, neusklađene u proporcijama i perspektivi svog slikovnog sadržaja, što upućuje na višu likovnu samosvijest njihova autora, a isključuje njegovo umijeće grafičkog oblikovanja likovne opreme tog uporabnog grafičkog proizvoda. Zorno prikazuju želje naručilaca, i to na sličan način. Na diplomi glazbenog društva lijevo i desno su prizori muziciranja, a na diplomi humanitarnog društva, isto postavljeno, ožalošćena i sirotinjska obitelj. Na ovoj drugoj je zanimljiv likovni prikaz Zagreba oko 1860. godine.

Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo«, osnovano 1862. sa svrhom širenja narodne glazbe, nastalo je iz protesta protiv nemarnog odnosa prema hrvatskoj narodnoj pjesmi u bivšem društvu »Musikverein«. Društvene diplome nabav-

ljene su 1868. godine u Zagrebu, u litografskoj radionici Dragutina Albrechta (litografirao ih je Albrechtov pomoćnik Hochbaum). Istaknuta je velika zlatna lira kao simbol Društva, a na vrpici je ispisan moto društva »Tko pjeva, zlo ne misli.«¹⁰

Na diplomi društva »Učiteljska zadruga«, koje je nastalo neznatno prije, jer je društvo nabavilo diplome odmah po osnutku 1865. godine,¹¹ signiran je Hochbaum, koji i ovaj crtež litografira perom. Da bi prikazao učiteljsku siročad, o kojoj je brinulo to humanitarno društvo, Hochbaum je »posudio« likove s Kollarzova crteža na diplomi Društva čovječnosti. Spojio je tri lika iz jedne grupe, kojima je pridružio još jedan lik iz druge grupe te tako stvorio »novu« kompoziciju.

»Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo« osnovano je 1841. godine u doba preporoda. Iako su preporoditelji posebno radili na propagiranju nacionalne kulture i književnosti, nisu zanemarili ni potrebe privrednog života. Posebno su se bavili seoskim gospodarstvima pokušavajući ih na razne načine unaprijediti. Najstarija sačuvana diploma izdana je 1842. godine. Tiskana je vjerojatno kod Gaja. Potpisao ju je prvi predsjednik i osnivač Društva, zagrebački biskup Juraj Haulik. Slijedeća je diploma iz 1864. a izrađena je kod Albrechta. Neobičan crtež nije signiran, a zamišljen je kao ovalni vijenac s medaljonima u kojima su minijturni prizori glavnih grana gospodarstva kao što su lov, ribolov, ratarstvo i povrtlarstvo. Svaki medaljon je mali »seljački genre«. Slična kompozicija s medaljonima prozvanim »seljački genre« pojavljuje se na diplomi iz 1867. godine. Litografirao je Hochbaum po vlastitom crtežu, te dražesne sličice, prisne i naivne, ukomponirane u lijep i ukusan dekorativan okvir diplome. Vjerojatno je stoga ona najviši domet jednog litografskog pomoćnika, zanatlije s umjetničkim pretenzijama. Nadasve, ona odaje stvarnost onog doba i ove sredine.

Osim velike Jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu 1891, kojom je svečano obilježena 50. godišnjica postojanja Društva, gospodarske su podružnice i prije održavale svoje (regionalne) izložbe. Izlagači i suradnici na njima dobivali su počasne diplome. Sačuvana je diploma 1. izložbe zagrebačke podružnice Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, koja je održana 1884. godine, kao i diploma za suradnike na izložbi 1891. Već slijedeće godine izdana je nova diploma, nastala u duhu svog vremena. Njezin je okvir rađen u narodnom crveno-bijelo-plavom slogu i ornamentu, koji se sve češće pojavljuje u dekoraciji. Ti vegetabilni motivi, preuzeti s tikvica, postat će prepoznatljivo znakovlje slikarskog samouka Augusta Posilovića koji će izraditi mnoštvo diploma, čestitaka i povelja u stilu folklorne secesije potkraj stoljeća.

Jedina suradnja litografa i afirmiranog umjetnika pri izradi neke društvene diplome bila je suradnja slikara Starka i litografa Hühna koji su 1861. udruženo izveli drugu povelju »Društva za povjesnicu i starine Jugoslavena«. Društvo je osnovano 1850. godine, a samim nazivom govori o svojoj idejnoj koncepciji. Ta je koncepcija jasno izražena i u likovnom rješenju ove diplome, na kojoj je Stark narisao osobe odjevene u narodnu nošnju raznih južnoslavenskih krajeva, a smjestio ih je ispred slavluka znamenitih ličnosti iz nacionalne povijesti južnoslavenskih naroda. Tom prizoru dodao je i simbole djelatnosti Društva: stečke, glagoljske natpise, antički stup i ruševinu grada.

U 80-im godinama, u litografiji Dragutina Albrechta, litografirane su sve diplome novoosnovanih društava, »Dobrovoljnog vatrogasnog društva« osnovanog 1870. godine, »Hrvatskog Sokola« osnovanog 1874. i »Hrvatskog pedagogijsko-književnog zbora« osnovanog 1871. godine, ali ni na jednoj diplomi crtež nije signiran. Također nema nikakve oznake ni diploma »Hrvatsko slavonsko veteransko društvo« koje postoji u Zagrebu od 1877. godine. U kvadratima, koji se nižu kao u stripu, ilustriran je životni put vojnika od ratovanja na bojištu do često gorkog povratka kućama.

Za »Hrvatsko patriotsko pripomoćno društvo« za pomoć ranjenim vojnicima, vojničkim udovicama i siročadi, koje je usko vezano uz »Društvo Crvenog križa«, diplomu je likovno riješio primjerenim crtežom litografskom kredom »nepoznati« A. Steinbauer koji radi u istoj tehnici i diplomu za Hrvatsko tipografsko pjevačko društvo »Sloga«. To je sada već četvrta diploma na kojoj je na matrici signiran Steinbauer i ostaje nam da zaključimo da je bio suradnik Albrechtov u Zagrebu. To uvjerenje potkrepljujemo podatkom da je Steinbauer naslikao čak 15 cimera za članove društva »Kvak«, u razdoblju od 1880. do 1905. godine,¹² započevši taj stalni posao, prirodno, cimerom za svoga poslodavca Carla Albrechta, koji učlanjenjem 1880. postaje Typokvak. Njegovo ime odaje autora litografirane scene navale s unutrašnje naslovne strane, vjerojatno I izdanja klavirskog izvotka Zajčeve opere »Nikola Šubić Zrinjski«,¹³ koje je tiskano kod Albrechta potkraj 8. desetljeća. Antun Steinbauer je rođen u Linzu 1854. godine, gdje je i izučio kamenotiskarski obrt o čemu svjedoči potvrda iz 1872 godine. Na temelju te isprave Gradsko poglavarstvo u Zagrebu izdalo mu je obrtnu dozvolu 15. 11. 1889. za vođenje vlastitog obrta u Ilici br. 29, ali ga je on ubrzo napustio, već u lipnju 1891.^{13a} I, na kraju, jedna stara inventarna kartica, koja nosi broj BHZ 656 Gradskog muzeja u Zagrebu iz 1911. godine (dok je Muzej bio pod upravom Društva Braće Hrvatskog Zmaja), otkriva – rukopisom njegovog tadašnjeg ravnatelja Emilija Laszowskog – zapisano ime Antuna Steinbauera, slikara iz Zagreba, koji je Muzeju poklonio svoju uljenu sliku »Kule i utvrde biskupskoga grada«. ¹⁴ Ostaje nam da detaljnije istražimo život i djelo tog litografskog obrtnika sa slikarskim ambicijama, koji je – zajedno s »mladim« tipografima iz Al-

brechtove tiskare – nastojao dati njihovom društvenom životu više sadržaja. Kad su se tipografi počeli kulturno organizirati osnovavši pjevačko društvo, njihovu diplomu izradio je Steinbauer, po svemu sudeći najbolji litograf među njima.

1878. godine slušačima Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu zajamčene su pogodnosti što su ih prije uživali slušači Pravoslavne akademije. Osnovane su mnoge zaklade sa svrhom da im pomažu a među njima i »Društvo u potporu oskudnih slušatelja fakulteta prava i državoslovnoga na kr. hrv. Sveučilištu Franje Josipa I u Zagrebu«, kojem i sam iscrpan naziv označava svrhu. Starije društvo s istom svrhom bilo je »Društvo u potporu ubogih pravnikar. pravoslavne akademije zagrebačke« koje je djelovalo do 1874. godine kada je otvoreno Sveučilište. Sačuvane su obje društvene diplome, koje su i slične po likovnom rješenju. Okvir teksta je ukrašen vegetabilnim motivi-

ma tipičnim za dekoraciju historijskih stilova i alegorijskim figurama pravednosti i znanosti. U ovalu je likovni prikaz Zagreba, točnije, pogled na Strossmayerovo šetalište i Donji grad s juga. S namjerom je odabrana baš ta veduta na kojoj se vidi stara zgrada isusovačke Akademije u kojoj je od 1850. godine bila smještena Pravoslavna akademija, i kasnije Sveučilište (do 1882). Jedina razlika na tim vedutama je mali detalj koji se odnosi na tu zgradu. Jednokatnica, kako je nacrtana na starijoj diplomi oko 1860. godine, dobila je drugi kat kada je 1872. proširivana za potrebe novog Sveučilišta. Taj novi detalj zabilježio je likovni kroničar na istoj veduti s diplome iz 1878. godine.

U Zagrebu je 1884. godine pjevački zbor prvog radničkog društva dobio ime »Sloboda«. Članovi su bili zanatski radnici svih struka, pa je i na njihovoj diplomi, kao i na diplomama svih pjevačkih društava, simbol lira (sa čekićem). Posljednja društvena diploma nastala je u 19. stoljeću. To je diploma »Društva hrvatskih umjetnika« koje je osnovano 1897. godine, a praktično je prestalo djelovati u istom stoljeću. Ali, kao da čitavo stoljeće dijeli ovu od svih drugih diploma, koje su nastale samo deset ili dvadeset godina ranije. Diploma je namijenjena članovima utemeljiteljima, onima koji su – slijedeći primjer baruna Luje Vranyczanya, mecene društva – novčanim priložima željeli pomoći tu secesionističku grupu koja se izdvojila iz Društva umjetnosti tražeći izlaz iz postojećih duhovnih i umjetničkih sfera. Likovno rješenje dao je idejni voditelj i predsjednik Društva, slikar Vlaho Bukovac koji je u nju prenio sva nova shvaćanja mladih umjetnika u likovnoj umjetnosti toga doba. Diploma nosi pečat osobitog stila poput svih djela nastalih na prijelomu stoljeća, a uključuje elemente simboličkog dekorativizma. Bukovac je i ovdje unio dekorativne elemente i simbolički izraz. Per aspera ad astra, u slici, simbolično izražava stav nove generacije slikara i kipara, koja će svojim umjetničkim nastojanjima na kraju stoljeća potpuno pripasti srednjoevropskom kulturnom krugu. I u tehničkom smislu diploma je znak inovacije. Ona je umjetnička reprodukcija. Izumom fototipije omogućeno je reproduciranje višetonskih slika, što prvi rade cinkografski zavodi u Beču. Pitanje je gdje je izrađen kliše za ovu diplomu – u nekom stranom zavodu ili u Zagrebu gdje fototipije izrađuje Vaso Margetić, vlasnik fotocinkografskog ateljea i zavoda za izradu reprodukcija.¹⁵ U koliko je primjeraka tiskana ta diploma nije nam poznato, a ako je sačuvan samo ovaj primjerak, tad je njezina vrijednost veća.¹⁶

Diplome građanskih društava iz prošlog stoljeća predstavljaju tek dio podloge za izučavanje kulturne povijesti grada Zagreba, što je osnovna zadaća ovog Muzeja. Obraditi ih isključivo kao predmet grafičko umjetnog obrta s naglaskom na likovnoj opremi, podrazumijevajući sve oscilacije umjetničkog izraza, ili pak isključivo s povijesnog aspekta istraživanja, značilo bi poremetiti im sklad cjeline. Jer kod ovog predmeta, možda i više nego kod drugih,

dolazi do izražaja pitanje autorstva koje je dvojako. Autor je ujedno i naručilac i izvođač. Prvi, određenim zahtjevima, nameće likovni sadržaj diplome, a drugi to nastoji likovno oblikovati, nekad s više, nekad s manje uspjeha. Stoga smo pokušali uvažiti obje komponente da bismo objasnili diplome u okviru njihova kulturno-povijesnog značenja. Ne zavaravamo se da je ono vrlo veliko i važno, ali neizbježno djeluje na stvaranje slike o kulturnoj stvarnosti našega grada u 19. stoljeću.

BILJEŠKE

1. Enciklopedija likovnih umjetnosti 2, str. 55, Diploma.
2. Miroslava Despot, Ogleđi tiska »Narodne tiskarnice dra Ljudevita Gaja, »KAJ 10/1972, str. 69-72.
»Ogleđi« se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.
3. Najiscrpnije podatke o djelovanju Carla Albrechta u Zagrebu sabrala je i obradila Olga Maruševski, Hrvatski biografski leksikon 1, Albrecht, Dragutin.
4. Povelja je u vlasništvu Povijesnog muzeja Hrvatske, inv. br. PMH 14950. Marijana Schneider, Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX stoljeća, katalog PMH V, Zagreb 1971, str. 81.
5. Navedene diplome »Građanski list ...« u vlasništvu su Muzeja grada Zagreba, inv. br. MGZ 122 i MGZ 2506.
6. Marijana Schneider: Slikar Ivan Zasche, Zagreb 1975, str. 42. Obradujući suradnju Zasche-Hühn kao segment djelovanja slikara Zaschea, dr. Schneider ujedno navodi niz podataka o Juliju Hühnu i njegovoj litografskoj produkciji.
7. Muzej grada Zagreba – Zbirka arhivalija, A – 877 – 1.
8. Vanda Ladović: Oslíkani ciljevi građanskog streljačkog društva u Zagrebu, Iz starog i novog Zagreba V, str. 127.
9. Ladislav Šaban: Počeci Hrvatskog glazbenog zavoda (1827-1829), Iz starog i novog Zagreba IV, str. 198.
10. Benjamin Zeininger: Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« 1862-1892, Zagreb 1892.
11. Antun Cuvaj: Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1910.
12. Spomenica društva »Kvak« 1879-1939, knjižnica MGZ-a.
13. Marijana Schneider: Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj, katalog PMH III, Zagreb 1969, str. 33.
- 13a. Historijski arhiv u Zagrebu, GPZ, Obrtni odsjek, Registar E, 1886-1919, sign. 83
14. Slika je uvedena u inventar pod brojem MGZ 2031.
15. Iso Kršnjavi: Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba. Iz mojih zapisaka, Hrvatsko kolo 1905, str. 288.
16. Vera Kružić-Uchytíl: Vlaho Bukovac, Zagreb 1964. Diploma je uvrštena u katalog radova u grupi »izgubljeni radovi iz 1898. godine«, opis po dokumentaciji

KATALOG

1. »SCHÜTZEN-GESELLSCHAFT« (STRELJAČKO DRUŠTVO)
Zagreb, 1810-1820. godine
drvorez, 415x605 / 113x390 mm
sign. nema
Antun Vakanović, prijatelj i član, 1834.
MGZ 3899
2. »STRELAČKO DRUŽTVO«
Zagreb, oko 1840. godine
tisak, 495x635 mm
sign. nema
Juraj Pajanović, prijatelj i član, 1844.
MGZ 1721
3. »DRUŽTVO GRAĐANSKE STRELJANE«
Zagreb, oko 1860. godine
tonirana litografija, 490x623 mm
sign. sred. d. »Lit. zavod od Jul. Hühn-a u Zagrebu«
Josip Maschek, redovni član, 1867.
MGZ 4661

4. »MUSIKVEREIN« (GLAZBENO DRUŠTVO)
Beč, 1828. godine
bakrorez, 540x760 / 380x500 mm
sign. sred. d. u. »Jos. Krefs in Wien scr. et. sculp.«
Antun Vakanović, redovni član, 1843.
MGZ 2998

5. »NARODNI ZEMALJSKI GLASBENI ZAVOD« – GLAZBENO DRUŠTVO ZAGREBAČKO
Beč, 1861. godine
tonirana litografija, 418x538 mm
sign. l. d. u. »F. Kollarz«
sred. d. izv. »Artist. Anst. v. Reinffenstein & Rösch in Wien«
d. d. izv. »Pismo utiskano kod Drag. Albrechta u Zagrebu«
Nikola Melinčević Halički, počasni član, 1864.
MGZ 3000

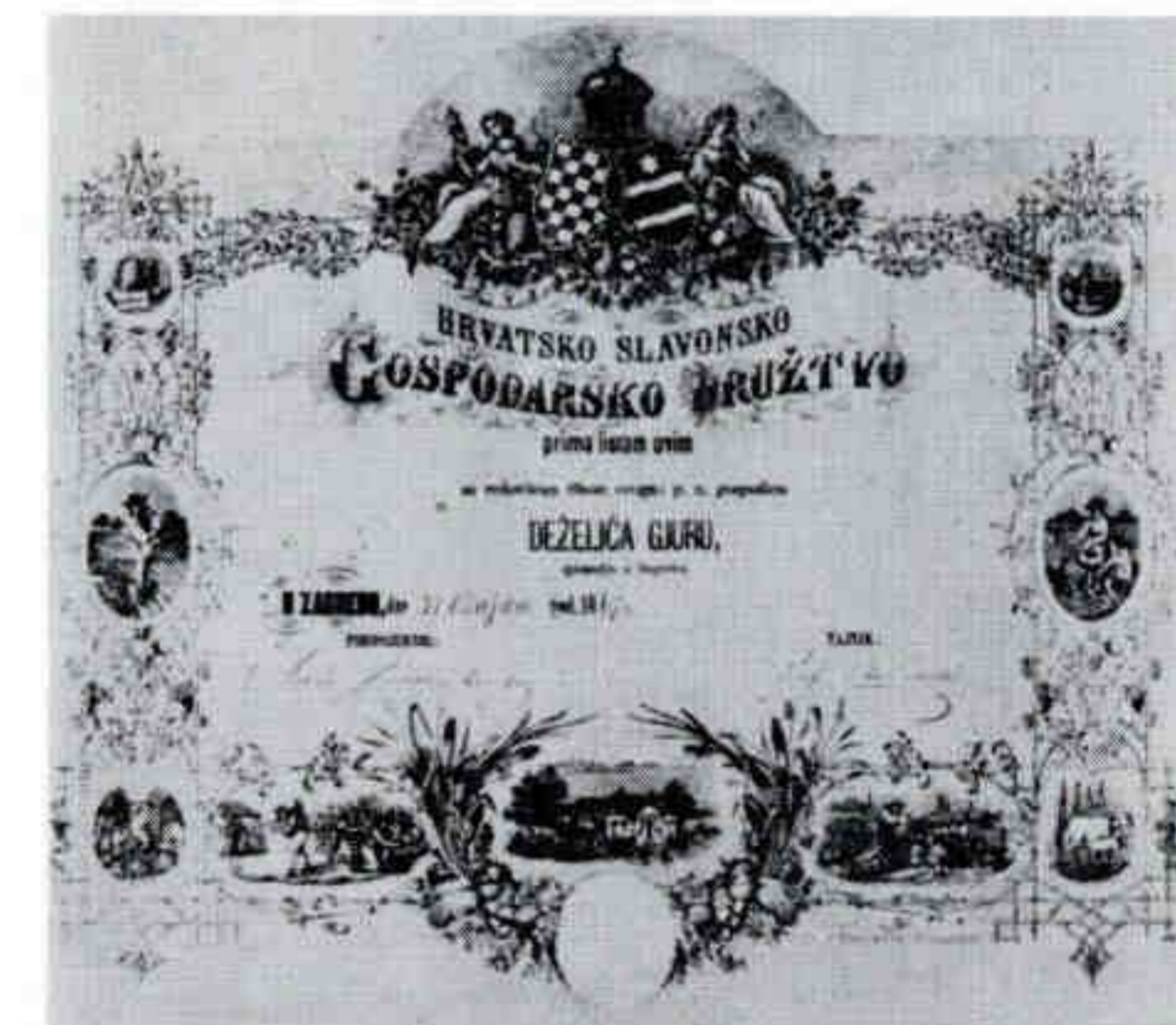

6. »HRVATSKO-SLAVONSKO GOSPODARSKO DRUŠTVO«
Zagreb, 1841. godine
tisak, 255x425 mm
sign. nema
Antun Vakanović, redovni član, 1842.
MGZ 1868 b

7. »HRVATSKO-SLAVONSKO GOSPODARSKO DRUŠTVO«
Zagreb, oko 1864. godine
litografija, 434x586 mm
sign. d. d. izv. »Drag. Albrecht u Zagrebu«
Ivan Mašek, redovni član, 1864.
MGZ 2986

8. »HRVATSKO-SLAVONSKO GOSPODARSKO DRUŠTVO«
Zagreb, oko 1867. godine
litografija, 495x625 mm
sign. l. d. u. »Risao i urez L. Hochbaum«
d. d. u. »Kamenot. kod Drag. Albrechta u Zagrebu«
Gjuro Deželić, redovni član, 1867.
MGZ 2992

9. »I IZLOŽBA ZAGR. PODRUŽNICE HRV.-SLAV. GOSPODARSKOG DRUŠTVA«
Zagreb, 1884. godine
tonirana litografija, 475x625 mm
sign. d. d. u. »Steinbauer«
sred. d. u. »Lit. C. ALBRECHT Zagreb«
Vladimir Krešić, izlagač na izložbi, 1884.
MGZ 2991

10. »GOSPODARSKO-ŠUMARSKA JUBILARNA IZLOŽBA U ZAGREBU 1891.«
Zagreb, 1891. godine
litografija, 625x495 mm
sign. sred. d. u. »Steinbauer«
sred. d. izv. »C. Albrecht Zagreb«
Gjuro Deželić, suradnik na Jubilarnoj izložbi »Hrv.-slv. gosp. društva« 1891.
MGZ 2993

11. »HRVATSKO-SLAVONSKO GOSPODARSKO DRUŽTVO«
Zagreb, 1892. godine
kolorirani tisak, 495 x 590 mm
sign. nema
Edmund Kolmar, počasni član, 1892.
MGZ 3019

12. »DRUŽTVO ZA POVIJESTNICU I STARINE JUGOSLAVENAH«
Zagreb, 1851. godine
tonirana litografija, 235 x 314 mm
sign. d. g. (na kamenu) »L. Hochbaum«
d. d. i. »Platzer . Co u Zagrebu«
počasni član, prazan obrazac
PMH 14950

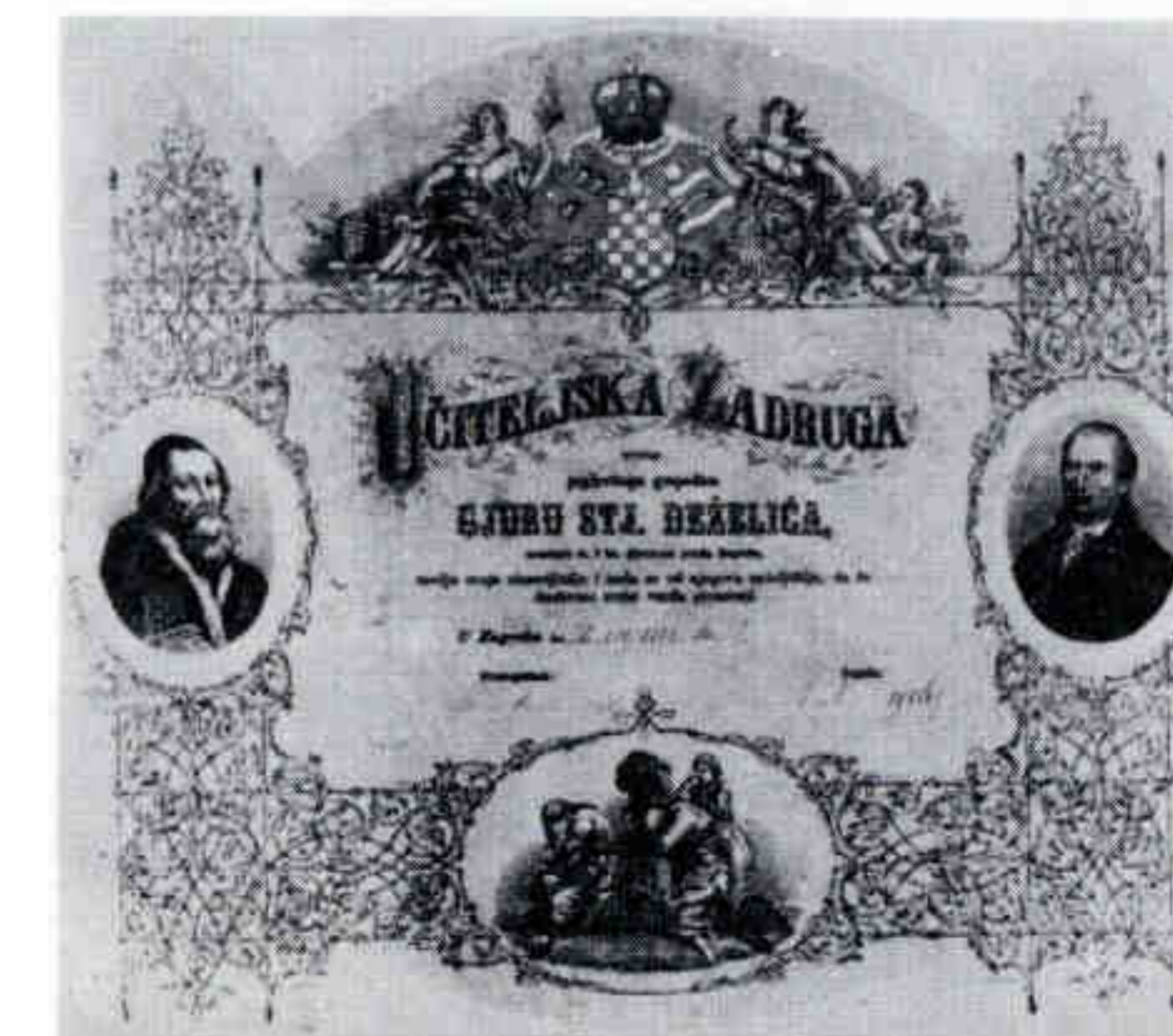
13. »DRUŽTVO ZA POVJESTNICU I STARINE JUGOSLAVENAH«
Zagreb, 1861. godine
tonirana litografija, 572 x 450 mm
sign. l. d. u. »Risao Dragutin Starek«
»Litografski zavod Julia Hühn-a u Zagrebu 1861.«
Gjuro Deželić, utemeljiteljni član, 1870.
MGZ 2995

14. »DRUŽTVO ČOVIEČNOSTI«
Beč, oko 1857. godine
tonirana litografija, 423 x 548 mm
sign. d. d. u. »F. Kollarz«
d. d. u. »Steindr. v. H. Engel Wien«
Gjuro Deželić, redovni član, 1865.
MGZ 4556

15. »UČITELJSKA ZADRUGA«
Zagreb, oko 1865. godine
tonirana litografija, 446 x 574 mm
sign. l. d. u. »L. Hochbaum lit.«
d. d. u. »Iz litografskog zavoda Drag. Albrechta u Zagrebu«
Gjuro Deželić, utemeljiteljni član, 1872.
MGZ 4580

16. »KOLO« – HRVATSKO PJEVAČKO DRUŽTVO
Zagreb, 1868. godine
kolorirana litografija, 475 x 625 mm
sign. l. d. u. »L. Hochbaum lit.«
d. d. u. »Kamenot. Drag. Albrechta u Zagrebu«
Gjuro Deželić, redovni član, 1869.
MGZ 4577

17. »DOBROVOLJNO VATROGASNO DRUŽTVO«
Zagreb, 1870. godine
tonirana litografija, 435 x 605 mm
sign. d. d. u. »Tiskom Drag. Albrechta u Zagrebu«
Gjuro Deželić, utemeljiteljni član, 1873.
MGZ 4564

18. »HRVATSKI PEDAGOGIJSKO-KNJIŽEVNI SBOR«
Zagreb, oko 1871. godine
tonirana litografija, 605 x 465 mm
sign. sred. d. d. u. »Lit. zavod i tiskarna Drag. Albrechta u Zagrebu«
August Šenoa, počasni član, 1881.
MGZ 123

19. »HRVATSKI SOKOL«
Zagreb, 1874. godine
kolorirana litografija, 488 x 651 mm
sign. d. d. u. »Lit. C. ALBRECHT, ZAGREB«
Gjuro Deželić, utemeljiteljni član, 1875.
MGZ 4578

20. »SLOGA« – »HRVATSKO TIPOGRAFIČKO PJEVAČKO DRUŽTVO«
Zagreb, oko 1874. godine
tonirana litografija, 475 x 575 mm
sign. d. d. u. »Steinbauer«
sred. d. izv. »C. Albrecht, Zagreb«
Gjuro Deželić, podupirajući član, 1885.
MGZ 4579

21. »DRUŠTVO U POTPORU UBOGIH PRAVNIKA KR. PRAVOSLOVNE AKADEMIJE ZAGREBAČKE«
Zagreb, oko 1860. godine
tonirana litografija, 475 x 605 mm
sign. d. d. u. »Tiskom Drag. Albrechta u Zagrebu«
Antun Vakanović, 1873., utemeljiteljni član
MGZ 2989

22. »DRUŠTVO U POTPORU OSKUDNIH SLUŠATELJA FAKULTETA PRAVO- I DRŽAVOSLOVNOGA NA KR. HRV. SVEUČ. FRANJE JOSIPA I U ZAGREBU«
Zagreb, 1878. godine
tonirana litografija, 482x619 mm
sign. sred. d. u. »Lit. C. Albrecht, Zagreb«
Gjuro Deželić, utemeljiteljni član, 1880.
MGZ 4559

23. »HRVATSKO-SLAVONSKO VETERANSKO DRUŽTVO« U ZAGREBU
Zagreb, 1877. godine
tonirana litografija, 497x650 mm
sign. nema
Gjuro Deželić, počasni član, 1878.
MGZ 4574

24. »HRVATSKO PATRIOTIČKO PRIPOMOČNO DRUŽTVO«
Zagreb, 1879. godine
tonirana litografija, 500x643 mm
sign. l. d. u. »A. Steinbauer Lith.«
sred. d. u. »Lith. C. Albrecht, Zagreb, (Agram)«
Gjuro Deželić, redovni član, 1879.
MGZ 4557

25. »SLOBODA« – PJEVAČKI SBOR ZAGREBAČKOG RADNIČKOG DRUŽTVA
Zagreb, 1884. godine
tisak, 465x600 mm
sign. nema
Ivan Krstitelj Tkalčić, podupirajući član, 1888.
MGZ 2980

26. »HRVATSKO NARAVOSLOVNO DRUŽTVO«
Beč, 1885. godine
litografija, 490x650 mm
sign. d. d. u. »J. G. Fahrnbauer«
l. d. u. »M. Rogulja«
sred. d. izv. »Tiskara J. Haupta u Beču«
Gjuro Deželić, redovni član, 1886.
MGZ 2994

27. »DRUŽTVO ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA«
Würzburg, oko 1885. godine
kolorirana litografija, 530x430 mm
sign. l. d. u. »Wittig Lith.«
sred. d. izv. »Kgl. Universitäts Druckerei von H. Stürz, Würzburg«
Gjuro Deželić, počasni član, 1895.
MGZ 4562

28. »DRUŠTVO HRVATSKIH UMJETNIKA«
Zagreb, 1898. godine
tisak (reprodukcija) 435x640 mm
sign. d. d. u. »V. BUKOVAC«
članu utemeljitelju, 1898.
MGZ 3458

